

Prov 3 ortografi och morfologi

Prov 3 tar fasta på elevernas medvetenhet och kännedom om svenskans ortografiska konventioner. I jämförelse med de två första proven förutsätter detta prov en längre hunnen skrivutveckling där skrivandet inte enbart grundar sig på en fonologisk analys av det talade språket. Ortografisk kunskap förutsätts bl.a. i samband med vokalljud som har samma uttal men olika motsvarigheter i skrift. Att utveckla denna typ av kunskap tar tid och det är därför i början svårt även för de enspråkigt svenskspråkiga eleverna att avgöra om t.ex. ordet *läser* stavas *läser*, *lesär* eller *leser* eller om ordet *heter* skrivs *heter*, *hetär* eller *häter*.

Den konventionella skrivförmågan utvecklas i takt med att eleverna genom sin kontakt med skriftspråket får språkets stavningsmönster visualiserat. Har eleven uppnått detta stadium analyserar han t.ex. inte längre ändelserna i språkljud utan återger dem som helheter.

Instruktioner till sammanställningsblanketten

För att du skall få tillgång till alla egenskaper Excel har lönar det sig att först spara blanketten i din egen dator. Du kan samla resultaten i en mapp och på så sätt följa med elevens skrivutveckling från år 1 till år 2 och också jämföra olika klassers resultat med varandra. Du kan fylla i blanketten elektroniskt och programmet räknar automatiskt värden längst ner på blanketten. Där hittar du också språkbadslevers genomsnittliga värden (för en närmare beskrivning av jämförelsegrupperna se **jämförelsematerialet**).

Obs! Rör inte de färgade rutorna. Excel fyller värden automatiskt i dessa rutor.

Förklaringar till kolumnerna

Ortografi och morfologi

å blir o	t.ex. <i>måla</i> blir <i>mola</i>
o blir å	t.ex. <i>kommer</i> blir <i>kåmmer</i>
o blir u	t.ex. <i>stor</i> blir <i>stur</i>
ä blir e	t.ex. <i>kväll</i> blir <i>kvell</i>
j blir i(j)	t.ex. <i>mjölk</i> blir <i>miölk</i> , <i>pojke</i> blir <i>poike</i>
j:g	j-ljudet stavas felaktigt (t.ex. <i>göra</i> blir <i>jöra</i>)
ng	ng-ljudet i t.ex. ordet <i>vingar</i> är felstavat <i>vigar</i> .
ck	ck stavas kk (t.ex. ordet <i>sockor</i> blir <i>sokkor</i>)
-er	ändelsen -er stavas felaktigt (t.ex. <i>kommer</i> blir <i>kommär</i>)
-or	t.ex. <i>sockor</i> skrivs <i>sockår</i>

Lång och kort vokal

Två vok	Eleven har markerat lång vokal med två vokalgrafem (t.ex. <i>stor</i> blir <i>stoor</i>).
- 1 kons	Eleven har enkeltecknat konsonanten efter kort vokal (t.ex. <i>kommer</i> blir <i>komer</i>)
+ 1 kons	Eleven dubbeltecknar någon av konsonanterna i ord där kort vokal följs av två olika konsonanter (t.ex. <i>pojke</i> blir <i>pojkke</i> , <i>rosor</i> blir <i>rossor</i>).

Övrigt

Förväxling	Eleven har förväxlat två närliggande ljud (t.ex. <i>kommer</i> blir <i>gommer</i>).
Utelämn.	Eleven utelämnar något ljud/någon bokstav i ordet (t.ex. <i>läser</i> blir <i>läsr</i> eller <i>stor</i> blir <i>tor</i>)
Tillägg	Eleven tillägger ett extra ljud/en extra bokstav i ordet (t.ex. <i>skolor</i> blir <i>skiolor</i>). Obs! Tillägget har inte någon koppling till felaktig markering av lång och kort vokal.
Omkast.	Två bokstäver stavas i omvänd ordning (<i>pojke</i> blir <i>pokje</i>)
Spegelv.	Eleven spegelvänder någon bokstav i ordet.
Prick	Eleven utelämnar ä/ö-prickar, å-ringar eller t-streck
Fel bokst.	T.ex. <i>sto</i> blir <i>stu</i> .
Ostrukt. ord	Elevens produktion innehåller flera olika feltyper som gör det svårt att avgöra vilket ord eleven skrivit

Jämförelsematerialet

Detta delprov har genomförts i april-maj 2006 bland 187 språkbads elever i åk 2 (se **sammanställningsblanketten** för de normerade värdena). Därutöver ingår en mindre population simultant tvåspråkiga och enspråkigt svenskspråkiga elever i en finlandssvensk skola i undersökningen. Denna del av undersökningen kommer att utvidgas inom en nära framtid för att kunna få mera pålitliga tendenser av de simultant tvåspråkiga och de enspråkigt svenskspråkiga elevernas ortografiska och morfologiska utveckling.

Språkbads elevers och finlandssvenska elevers resultat

Förväxlingar

Resultaten tyder på att eleverna ännu i slutet av åk 2 uppvisar viss osäkerhet i många analyserade punkter. Ändelsen *-or* skrivs både av språkbads elever och svenskspråkiga elever gärna ännu med svenskt *å* (språkbads eleverna i medeltal i ett ord av tre möjliga). Även för övrigt är *å-o* förväxlingarna ännu i detta skede vanliga både hos språkbads eleverna och hos elever i den finlandssvenska skolan även om de i materialet inkluderade orden följer den i svenskan relativt vanliga principen att långt *å*-ljud stavas med grafemet *å* och kort *å*-ljud med *o*.

Eleverna övergeneraliserar användningen av o/å båda vägarna så att t.ex. ordet *åker* skrivs *oker* och t.ex. *sockor* skrivs *såckor*.

Förväxlingarna av *ä* och *e* är också vanliga i denna ålder. I vårt material har de svenskspråkiga eleverna till och med flera sådana fel än språkbads eleverna.

Fel som däremot kännetecknar speciellt språkbads elevernas stavning är växlingen mellan *o* och *u* (t.ex. *stor* blir *stur*) vilket har en naturlig förklaring i att eleverna stavar ordet fonetiskt korrekt men tillämpar finskans regler för fonen-grafem-korrespondensen. Eleven omkodar alltså ljudet till det bokstavstecken som motsvarar ljudet i finskan. Ett annat typiskt fel för språkbads eleverna är att bokstaven *j* i ord som *pojke* skrivs med antingen *i* eller *ij* (*poike* eller *poijke*). Förekomsten av detta drag avtar också med tiden så att eleverna senare i stället för att analysera ord i ljud i större grad utnyttjar erfarenheterna av skriven svenska.

Markering av lång och kort vokal

I jämförelse med resultaten från de två första delproven som genomfördes i åk 1 markerar språkbads eleverna i åk 2 inte längre lång vokal med två bokstäver. Däremot har både språkbads eleverna och eleverna i den svenska skolan en tendens att utelämnar en konsonant efter kort vokal (t.ex. *kommer* blir *komer*). I detta avseende skiljer sig inte grupperna åt. Båda grupperna dubbeltecknar också ungefär lika ofta någon av konsonanterna i ord där kort vokal följs av två olika konsonanter (t.ex. *pojke* blir *pojcke*). Denna feltyp är dock inte lika vanlig som den förra.

Övriga fel

Bland både språkbads eleverna och eleverna i den svenska skolan finns i detta skede endast få övriga fel (t.ex. utelämnningar och tillägg). Medan sådana fel var ännu relativt vanliga i slutet av åk 1 förekommer de i slutet av åk 2 endast hos några enskilda elever. Dessa ofta språkoberoende svårigheter kan tyda på sen skrivutveckling eller mera specifika svårigheter och därmed kräva stödåtgärder t.ex. i form av specialundervisning. På samma sätt är det inte så ovanligt att eleverna i slutet av åk 1 spegelvänder bokstäver (förekom 30 gånger hos 14 elever i materialet i åk 1) medan det endast är en elev som gör det i slutet av åk 2.

Träningstips - ortografi och morfologi

Provet består av bekanta ord som kräver kännedom om de vanligaste rättskrivningsreglerna i det svenska språket. Vi har speciellt försökt beakta tvåspråkiga elevers speciella behov då vi valt orden och lagt upp de olika felkategorierna. Fel som förekommer nästan endast hos språkbads elever och elever med starkt inflytande från skriven finska är ord där **o** blir **u** och **j** blir **i** eller **ij**.

För svenskan typiska flerljudsgrafem bör tränas speciellt eftersom de är både svåra att uttala och uppfatta för en språkbads elev eller en elev med starkt inflytande från finskan.

Träna ortografisk-morfologisk ordavkodnings- och stavningsstrategi:

- Mycket kontakt med skriven text
- rättskrivningsregler
- diktamen
- korsord

Träna för svenskan typiska flerljudsgrafem:

- gör matriser
- samla ordlistor
- gör ljudramsor
- spel (ett skepp kommer lastat, bingo)

Uppmärksamma eleverna om det svenska fonemsystemet:

- Skapa minnesregler
 - rita **U** till en uggla, **O** till en orm
 - Pojken dricker mjölk med **J**
- Automatisera skrivregler som **-er** och **-or**
- Markera, sträcka under svåra ord

Lång och kort vokal

Gör tidigt skillnad på vokaler och konsonanter:

- Gör vokalramsor och konsonantsånger
- Bestäm färg för vokaler och konsonanterna och bygg ord av klossar
- Sträcka under vokaler och konsonanterna med olika färger

Automatisera regeln ”man skriver sällan två vokaler efter varandra i svenskan”

Skapa ihåg regler

- Skriv **ck** då det riktigt rycker i kroppen
- När vokalen är lång **ryms** det bara en konsonant
- Minnesregler på väggen

Olika spel

Korsord, bingo

Dataprogram

FRAMSTEG

Diagnostiskt skrivprov för åk 2
Bergström & Eklund

3

Ord som kräver ortografisk och morfologisk kunskap

Skriv

1. Matias kan stå på ett ben.	stå	(å-o)
2. Vi fick en ny pojke till klassen.	pojke	(j-ij/i, o-å)
3. På vintern åker barnen i backen.	åker	(å-o, -er)
4. Det är roligt att göra snöbollar.	göra	(j:g)
5. Kommer du till mig efter skolan?	kommer	(o-å, -er)
6. Jag kan ringa till dig.	ringa	(ng)
7. Mormor stickar randiga sockor.	sockor	(o-å, ck, -or)
8. Marina svarade rätt på frågan.	rätt	(ä-e)
9. I alla skolor lär sig barn läsa.	skolor	(o-u, -or)
10. Alla kan inte dricka mjölk.	mjölk	(j-ij/i)
11. Pia älskar röda rosor.	rosor	(o-u, -or)
12. Jag läser mest roliga böcker.	läser	(ä-e, -er)
13. I morgon sjunger vi igen.	igen	(j:g)
14. Vi spelade kort en hel kväll.	kväll	(ä-e)
15. Barnen tackar för maten.	tackar	(ck)
16. Svanen har vita vingar.	vingar	(ng)
17. Jag såg en stor groda.	stor	(o-u)
18. Vi skall måla vårt hus.	måla	(å-o)

FRAMSTEG

3

Namn: _____ Klass: _____

1. _____	10. _____
2. _____	11. _____
3. _____	12. _____
4. _____	13. _____
5. _____	14. _____
6. _____	15. _____
7. _____	16. _____
8. _____	17. _____
9. _____	18. _____